

ζώων ἀκαθάρτων ἢ ἐρπετῶν φαρμακερῶν, διχμάχονται ὑπὲρ τῶν θησαυρῶν αὐτῶν. Νὰ παραστήσῃ τις τὴν φαντασίαν, τὸ πνεῦμα, τὸν οἶστρον τοῦ ζωγράφου κατὰ τὴν ζωὴν καὶ δηκτικὴν τρυφὴν ἀλληγορίαν, εἶναι ἀδύνατον. Περιωρίσθην λοιπὸν νὰ εἶπω εἰς τὸν χωρικόν μου ὅτι ἦτο τῶν κείνου κύριος ἀριστουργήματος.

— Ἐνοεῖται, ἀπεκρίθη ὁ γέρον, τοῦτο εἶναι τὸ ἀληθὲς πρωτότυπον τοῦ Σαλδατόρ· ἐκεῖνο τὸ ὅποιον σώζεται εἰς τὴν Ἀγγλίαν εἶναι ἀντίγραφον.

Λοιπὸν, διὰ νὰ σὲ τελειώσω τὴν ἱστορίαν μου, μόλις ὁ ἔνδοξος ζωγράφος ἐτελείωσε τὴν εἰκὼν αὐτὴν, καὶ ἀπεχαιρέτισε τὸν Ροζάλδον. Πρὶν ὅμως ἀναχωρήσῃ, λαβὼν αὐτὸν κατ' ἰδίαν, καὶ περὶ εἰς τοὺς πόδας του.

— Πτερ μου! εἶπεν, ὅταν ἀπὸ τὴν Νεάπολιν ὑπῆγα εἰς τὴν Ῥώμην μ' ἐδοῦθησαν αἱ εὐχαὶ σου· ἀλλὰ τώρα μεταβαίνων ἀπὸ τὴν Ῥώμην εἰς τὴν Νεάπολιν, ἔχω ἀνάγκην καὶ αὐτῆς τῆς εὐλογίας, ἐπειδὴ ὑπάγω νὰ ἐκπληρώσω ἐντολὴν ἀγίαν καὶ ὁραίαν. Εὐλόγησέ με λοιπὸν! ἡ πατρίς μου μὲ ἀπηνήθη, καὶ ὑπάγω νὰ ἐκδικηθῶ τὴν πατρίδα μου, συντελῶν ὅμως εἰς τὴν εὐδαιμονίαν της!

— Ὁ Θεὸς νὰ σὲ συνοδεύσῃ καὶ νὰ σὲ προστατεύσῃ, τέκνον μου· φοβοῦμαι ὅμως μὴ οἱ ἀγῶνές σου ἀποδοῦν μάταιοι . . .

Ἀλλοίμονον! ὁ καλὸς μου τρίπαππος εἶχε δίκαιον. Ἐξ μῆνες δὲν εἶχαν εἰσέτι παρέλθει ἔκτοτε, καὶ μίαν ἑσπέραν περὶ τὸ μεσονύκτιον, ἐνῶ οἱ κάτοικοι τῆς Ἀγίας Ἀγάθης ἐκοιμῶντο ὕπνον βαθύτατον, ἤκουσθη κρατάλισμα δυνατὸν εἰς τὴν θύραν τοῦ Ροζάλδου. Ὁ γέρον ἐσηκώθη πρῶτος, οἱ υἱοὶ του ἤρπασαν τὰ πυροβόλα των, καὶ αἱ γυναῖκες ἀρῆκαν φωνὰς τρόμου.

— Τίς εἶναι; ἠρώτησεν ὁ Ροζάλδος περίφοδος.

— Ἐγὼ, ὁ Σαλδατόρ· ἀνοιξέ με.

Ἡ θύρα ἠνοιχθῆ καὶ ὁ Ροζάλδος ἐπιστοχώρησεν ἐνώπιον φαντάσματος. Ὁ Σαλδατόρ, φορῶν κατὰ μαυρα ἀπὸ κεφαλῆς μέχρι ποδῶν, τὴν κομὴν ἔχων ὀρθωμένην, τὸ γένειον ἄτακτον, καὶ τὸ ζῆφος γυμνόν, ἐφαίνετο ὡς φάντασμα ἐξεληθὸν ἀπὸ μνήμα.

— Τετέλειται! εἶπεν ἡ Νεάπολις ἐδουλείθη ὑπὲρ ποτε. Τὸν ἄλιέα, τὸν θελήσαντα νὰ τὴν ἀπαλλάξῃ τοῦ αἵσχους, τὸν ἐφρονευσαν, τὸν Φρακανζάνην, τὸν γαμβρὸν μου, τὸν ἐφαρμάκισαν, ὁ Ἀνιέλος Φολκάνης ἐφυγεν εἰς Γαλλίαν, κ' ἐγὼ ἐπανέρχομαι εἰς Ῥώμην διὰ νὰ μὴ ἐπιστρέψω πλέον. Αὕτη εἶναι ἡ τρίτη καὶ ἡ τελευταία φορὰ καθ' ἣν μὲ βλέπετε. Μόνος ἐγὼ ἐπιζῶ ἐκ τῶν ἵπποτων τοῦ Θανάτου.

— Σὲ διώκουν, τέκνον μου; ἠρώτησεν ὁ Ροζάλδος μὲ τὴν φιλοστοργίαν καὶ τὴν πατρικὴν ἐκείνη ἀνυσυγίαν τὴν ὅποιαν εἶχεν ἀνέκαθεν ὑπὲρ αὐτοῦ.

— Ἄν μὲ διώκουν! ἐπανέλαβε τετραχμένος ὁ ζωγράφος· ναι, ἀλλὰ μὲ διώκουν οἱ λογισμοὶ μου, ἡ λύπη μου, ἡ μαγία μου. Γρήγορα, γρήγορα, φέρετε γραφίδας, χρώματα, ἢ θὰ τρελαθῶ.

Καὶ διασκελιζόμενος τὴν αἵθουσαν, ἐκλαίει, ἐβρυχάτο, ἀπέσπα τὰς τρίχας τῆς κεφαλῆς του. Ἐπειτα, ἀρπάσας γραφίδα μὲ χεῖρα σπασμώδη, ἐσχέδιασεν

ἐπὶ πανίου τὴν φρικωδέστεραν σφαγὴν ἣτις ἐζωγραφήθη πώποτε. Ὑποθέτω ὅτι δὲν ὑπάρχει καμμία μάχη εἰς τὸν κόσμον ἰκανὴ νὰ παραβληθῆ μὲ τοῦτο τὸ ἀριστούργημα. Κύτταξέ!

Καὶ ταῦτα εἰπὼν, ἀπετύλιξεν ὅλως ἐνθουσιῶν τὴν τρίτην εἰκὼν του.

Καὶ ἐπιφώνησις θυμασμοῦ ἐξῆλθεν ἀπὸ τὸ στόμα μου. Ποτὲ δὲν ἶδον οἱ ὀφθαλμοί μου ὁραϊότερον ἀντικείμενον! Δὲν ἦτο οὔτε τοποθεσία ἀγρία, οὔτε σάτυρα· ἦτο σκηνὴ φρικώδης, τρομερὰ, σκηνὴ ὀλέθρου, θανάτου καὶ ἐκδικήσεως! Ἴσπου ἐπλεον ἐντὸς ποταμοῦ αἵματος· κεφαλαί, χωρισθεῖσαι ἀπὸ τοὺς κορμούς, κατεκυλίοντο ὡς σφαῖραι ψυχραὶ καὶ τραυματικαὶ ὀλαλύζοντες, καὶ νικηταὶ ἀλαλάζοντες, καὶ πολεμισταὶ ἀγωνιῶντες! Καὶ αὕτη ἡ πραγματικότης δὲν εἶναι βεβαίως τρομερώτερα!

— Λοιπὸν! τί λέγεις φίλε μου;

— Λέγω ὅτι ἔχεις τὰ τρία ἀριστουργήματα τοῦ Σαλδατόρ Ροζα.

— Κ' ἐγὼ λέγω ὅτι τὸ γεῦμα εἶν' ἐτοιμον, ἀνεφώνησεν ὁ μικρὸς χωρικός, βαλὼν τὴν ρίνα εἰς τὴν θύραν τοῦ ἐργαστηρίου.

Μετὰ τὸ τέλος τοῦ γεύματος, γεύματος παιδραστάτου καὶ εὐθύμου, ἀφήκα τοὺς καλοὺς μου φίλους τῆς Ἀγίας Ἀγάθης, λυπούμενος ἀπὸ καρδίας διότι δὲν ἐδυνάμην ν' ἀμείψω κ' ἐγὼ τὴν φιλοξενίαν των δι' ἀριστουργημάτων.

Ὅσον διὰ τὸν μικρὸν Σαλδατόρ, τὸν ὅποιον ὁ Ἰαδίνος κ' ἐγὼ εἶχομεν ἐκλάσει ἀντὶ Αἰθίοπος, τὸν εὐχκα, κατὰ τὴν τελευταίαν μου περιήγησιν, εἰς Ῥώμην, διαπρέποντα μεταξὺ τῶν ὑποτρόφων τοῦ βασιλέως τῆς Νεαπόλεως.

ΠΕΡΙ

ΑΝΑΤΡΟΦΗΣ

ΤΩΝ

ΑΡΧΑΙΩΝ ΕΛΛΗΝΩΝ.

(Συνέχεια καὶ τέλος. Ἴδε Φυλλ. ΕΗ'.)

—o—

Ὅλα τὰ μέχρι τοῦδε εἰρημένα ἰσχύουσι μόνον περὶ τῆς διδασκαλίας τῶν ἀρρένων. Περὶ ἰδιαιτέρων δὲ καταστημάτων διὰ τὰ κοράσια, αὐδαμοῦ δὲν γίνεται μναία, καὶ ἂν ὑπῆρχον, ἔπρεπε κατὰ τὸν τρόπον καθ' ὃν ἐγένετο καθόλου ἡ γυναικεία ἀνατροφή, νὰ ἦναι πάντῃ κεχωρισμένα. Ἀληθινὰ ὁ Πλάτων (1) θέλει γυμνάσια καὶ διδασκαλεῖα ἀρρένων καὶ κορῶν,

(1) Νομ. VI.

έννοείται ὅτι κεχωρισμένα ἀπ' ἀλλήλων, καθὼς καὶ ἐν VIII. τῶν Νόμων θέλει διὰ μὲν τὰ ἄρρενα ὄρηγοτάς, διὰ δὲ τὰ κοράσια ὄρηγοτρίδας, ἀλλὰ ταῦτα εἶναι μόνον ἰδικαί του προτάσεις, πραγματικῶς δὲ ἦσαν ἀνυπαρκτά. Παρὰ Τερεντίω (1) ὑπάγει μὲν βεβαίως ἐν κορυσίον εἰς σχολεῖον, ἀλλ' εἶναι καθαρίστρια, κτήμα ἐνὸς πορνοβοσκῶ, ἧτις ἐκεῖ μαθάνει νὰ παίζει τὴν κιθάραν. Εἰς ὅλας δὲ τὰς περὶ τῆς γυναικειᾶς σωφροσύνης εἰδήσεις ἤθελεν εἶσθαι ἀντίθετον, ἐὰν αἱ ἐλεύθεραι θυγατέρες τῶν πολιτῶν ἐφοίτων εἰς διδασκαλικά καταστήματα ἐκτὸς τῆς πατρικῆς οἰκίας. Αὐταὶ ἐπαιδεύοντο μόνον ἀπὸ τὰς μητέρας των καὶ τὰς θεραπαίνας ὅσον ἦτον ἀπαρκετικῶς ἀναγκαῖον.

Τὰ ἐξωτερικὰ ἔθιμα καὶ ἡ εὐταξία (εὐκοσμία) εἴλικον πρὸ πάντων τὴν προσοχὴν τῶν παιδαγωγῶν. Μάλιστα ὁ Πλάτων (Πρωτ.) λέγει ἂ Μετὰ δὲ ταῦτα εἰς διδασκαλῶν πέμποντες πολὺ μᾶλλον ἐντέλλονται ἐπιμελεῖσθαι εὐκοσμίαν τῶν παιδῶν, ἢ γραμμάτων τε καὶ κιθαρῆσεως. » Ἐνδέχεται μὲν καὶ ἐνταῦθα ἡ λέξις εὐκοσμία νὰ λαμβάνηται καθ' ὑψηλοτέραν σημασίαν, ὡς ἐν γένει χρῆσταίθαι, ἀλλ' οὐδὲν ἦτον ἐφρόντιζον καὶ διὰ τὰ παραμικρὰ ἔθιμα, εἰς τὰ ὁποῖα ἔπρεπε συνήθως νὰ ὑπείκοιτο. Ὡς πρὸς ταῦτα δ' ἐφρόντιζον διὰ μὲν τὰ ἄρρενα οἱ παιδαγωγοί, διὰ δὲ τὰ θήλεα αἱ μητέρες καὶ αἱ θεραπαίνας. Πλείστα μαρτυρίαι ὑπάρχουσι περὶ τούτου ἂ καὶ αὐτοὶ διδάσκουσιν οἱ παιδαγωγοί, » λέγει ὁ Πλούταρχος (2), ἀκεκυρότας ἐν ταῖς ὁδοῖς περιπατεῖν, ἐνὶ δακτύλῳ τὸ τάριχον ἀψασθαι. Δυσὶ δ' ἰχθῶν, σίτον, κρέας, οὕτω κινᾶσθαι, τὸ ἱμάτιον οὕτως ἀναλαβεῖν. » Ἐπὶ τῆς τραπέζης ἰδίως προσεῖχον πολὺ, ὥστε νὰ λάβωσι τὰς τροφὰς μὲ τὴν δεξιάν χεῖρα (3) ἂ τῇ μὲν δεξιᾷ συνεθίζειν τὰ παιδικὰ δεχεσθαι τὰς τροφὰς, κἂν προτείνει τὴν ἀριστεράν ἐπιτιμᾶν. » Ἐτι δαισιδαιμονέστερον περιγράφεται τὸ ἔθιμον τοῦτο εἰς τὸ περὶ τύχης σύγγραμμα τοῦ Πλουτάρχου (κεφ. ζ.) ἂ τοὺς παῖδας διδάσκωμεν τῇ δεξιᾷ λαμβάνειν τοῦ σίτου, τῇ δ' ἀριστερᾷ κρατεῖν τὸν ἄρτον. » Ἐν γένει ἦτο συνήθεια, καθὼς καὶ τῶρα παρ' ἡμῖν, καθ' ὅλας τὰς ἐργατίας νὰ μετχειρίζονται ἐξ ὀχῶς τὴν δεξιάν, ὅπερ ὁ Πλάτων (4) ὡς μεγάλην ἀνοησίαν χαρακτηρίζει. ἂ Τὰ δὲ κατὰ χεῖρας ἀνοία τροφῶν καὶ μητέρων οἶον χωλοὶ γεγόναμεν ἕκαστος τῆς φύσεως γὰρ ἐκτέρων τῶν μελῶν σχεδὸ ἰσορροπούσης, αὐτοὶ διὰ τὰ ἦθη, διάφορα αὐτὰ πεποιθήκαμεν, οὐκ ὀρθῶς χρώμενοι. » Ἀρκετὰ σημαντικὸν ἐθεώρησε τοῦτο ὁ Ἀριστοτέλης, ὥστε τὸ ἐξαιρεῖ ὡς ἰδιοτροπίαν τῆς Πλατωνικῆς νομοθεσίας.

Ὅτε δ' ἐξέρχοντο τῆς οἰκίας, ἔπρεπε εἰς τὰ ὁδοὺς νὰ βλέπωσι κοσμίως ἐμπροσθων εἰς τὴν γῆν, ἢ καθὼς λέγεται εἰς τὸ ἀνωτέρω μνημονευθὲν χωρίον τοῦ Πλουτάρχου, κεκυρότες. Οὕτω τοὺς περιγράφει καὶ ὁ Λουκιανός. Τὸ αὐτὸ ἀπαντᾶται τοῦλάχιστον καὶ εἰς τὸ πρόγραμμα Δημητρίου τοῦ Φαληρέως (5) ἂ τοὺς

νέους, ἔφη, δεῖν ἐπὶ μὲν τῆς οἰκίας τοὺς γονεῖς αἰδεῖσθαι, ἐν δὲ ταῖς ὁδοῖς τοὺς ἀπαντῶντας, ἐν δὲ ταῖς ἐρημίαις ἑαυτούς. » Κυρίως δὲ ἡ εὐκοσμία καὶ τὸ πρὸς τοὺς μεγαλητέρους σέβας ἦτο μία τῶν πρωτίτων ἀπαιτήσεων, καὶ ὁ Πλάτων (1) καθὼς διατάσσει καθόλου ἂ πᾶς ἡμῖν αἰδεῖσθω τὸν ἑαυτοῦ πρεσβύτερον ἔργω τε καὶ ἔπει, ἂ οὕτω καὶ ἰδίως ὡς οἴκοθεν νοούμενον παραδέχεται ὅτι οἱ νεώτεροι ἐνώπιον τῶν μεγαλητέρων πρέπει νὰ σιωπῶσιν (2) ἂ σιγᾶς νεωτέρων παρὰ πρεσβυτέρους ὡς πρέπει. » Ὁραιότερον παράδειγμα τοιαύτης αἰδοῦς δὲν δυνάμεθα νὰ εὑρωμεν εἰς τὴν ἀρχαιότητα, παρὰ τὸ τοῦ Αὐτολύκου εἰς τὸ Συμπόσιον τοῦ Ξενοφῶντος. Καθόλου δὲν λαμβάνει μέρος εἰς τὴν συναναστροφὴν, καὶ τὸ χωρίον, ὅπου ἐρωτηθεὶς ἀποκρίνεται, εἶναι ἐν τῶν χαριστικῶν εἰς τὸ ἀξιόλογον ἐκεῖνο σύγγραμμα. ἂ Οὗτός γε μὴν (Αὐτόλυκος), ἔφη τις, δῆλον ὅτι ἐπὶ τῷ νικηφόρος εἶναι (μέγα φρονεῖ) καὶ ὁ Αὐτόλυκος ἀνευθερίας εἶπε ἂ Μὰ Δι' οὐκ ἔγωγε ἔπει δὲ ἅπαντες ἰσθάντες, ὅτι ἤκουσαν αὐτοῦ φωνήσαντος, προσέβλεψαν, εἶρετό τις αὐτόν, ἂ Ἄλλ' ἐπὶ τῷ μὴν, ὦ Αὐτόλυκε; ὁ δ' εἶπεν ἂ Ἐπὶ τῷ πεκτρὶ καὶ ἅμα ἐνεκλίθη αὐτῷ. » (3) Ἄλλην τινα ἐπίσης πολὺ εὐχάριστον εἰκόνα παρέχει ἐν ἀπόσπασμα τοῦ Μενάνδρου παρὰ Πλουτάρχῳ (4). ἂ Ἰῶν μὲν γὰρ παρὰ τῷ Μενάνδρῳ νεανίσκων ὑπὸ τοῦ πορνοβοσκῶ παρὰ πόταν ἐπιβουλεύομένων καλὰς καὶ πολυτελεῖς εἰσάγοντος ἑταίρας, ἕκαστος, ὡς φησὶ ἂ

κύψας ἐς αὐτὸν τῶν τραγημάτων ἔφα, φυλαττόμενος καὶ φοβούμενος ἐμβλέπειν.

Ὅτι δὲ ὁ Αὐτόλυκος ἔλαβε μέρος εἰς συμπόσιον γεγεννημένον ἐκτὸς τῆς πατρικῆς οἰκίας, συνέβη κατ' ἐξαιρέσιν. Ἐπειδὴ ὁ ἐραστής του παρασκευάζει τὸ δείπνον χάριν αὐτοῦ μόνου πρὸς πανηγυρίαν τῆς νίκης του (νικητήρια ἐστὶν). Ἐγείρεται δὲ τοῦ δείπνου πρῶτος τῶν ἄλλων (5) ἂ Αὐτόλυκος δὲ, ἔδη γὰρ ὦρα ἦν αὐτῷ, ἐξανίστατο εἰς περίπατον. » Εἰς τὴν πατρικὴν οἰκίαν συνέβαινε τὸ τοιοῦτον μάλιστα, ὅταν ἐξένιζον προσκεκλημένους φίλους, πολλάκις δὲ ἐπέμποντο οἱ παῖδες καὶ εἰς τὸν γυναικωνίτην, καθὼς τὸ κἀμνεῖ ὁ Εὐκράτης δι' ἐλλειψίν τόπου παρὰ τῇ τραπέζῃ (6) ἂ Τὸν υἱὸν γὰρ ἐγὼ κελεύσω ἐν τῇ γυναικωνίτιδι μετὰ τῆς μητρὸς ἐστιαθῆναι, ὡς σὺ χώραν ἔχης. » Τοῦλάχιστον περὶ τούτου δὲν ὑπῆρχε νόμος ὡς βλέπομεν ἐν τῷ Ε'. χαρακτῆρι τοῦ Θεοφράστου, ὅπου ὡς χαρακτηριστικὸν τοῦ Ἀρέσκου ἀναφέρεται καὶ τοῦτο ἂ καὶ κεκλημένος δὲ ἐπὶ δείπνον κελεύσαι καλεῖσαι τὰ παιδία τῶν ἐστιῶντα, καὶ εἰσιόντα φῆσαι οὐκοῦ ὁμοιότερα εἶναι τῷ πατρί. » Ἐνῶ δὲ οἱ ἄνδρες κτεκλίνοντο παρὰ τῇ τραπέζῃ, οἱ παῖδες ἐκάθηντο, οὕτω λέγεται καὶ περὶ τοῦ Αὐτολύκου ἂ Αὐτόλυκος

(1) Phorm. I. 2. 36. 38. (2) Ὅτι διδ. ἢ ἀρ. 2. (3) π. παιδ. ἀγωγ. 7. (4) Νόμ. VII. παρὰ βάλαι Ἀριστοτέλ. Πολιτ. II. 2. (5) παρὰ Διογ. Λαέρτ. V, 87.

(1) Νόμ. IX.

(2) π. Πολιτ. IV. (3) κεφ. Γ', 12.

(4) Ἰγίειν. Παρὰ γγ. 18.

(5) Κεφ. Θ', 1.

(6) Δουκιαν. ἐνύπν.

μὲν οὖν παρὰ τὸν πατέρα ἐκαθείζετο, οἱ δ' ἄλλοι, ὡσπερ εἰκός, κατεκλίθησαν.»

Εἰς τοὺς ἀρχαιοτέρους χρόνους πολὺ ἄτοπον ἐθεωρεῖτο ὡς πρὸς τοὺς νέους τὸ νὰ φροντίσωσιν οἱ ἴδιοι περὶ τῶν δημοσίων ὑποθέσεων των, ἂν καὶ εἶχον περᾶσει ἤδη τὴν παιδικὴν ἡλικίαν. Περὶ τῆς Σπάρτης λέγει ὁ Πλούταρχος (1): «Οἱ μὲν γε νεώτεροι τριάκοντα ἐτῶν τὸ παράπαν οὐ κατέβαινον εἰς ἀγορὰν, ἀλλὰ διὰ τῶν συγγενῶν καὶ τῶν ἐραστῶν ἐποιούντο τὰς ἀνγκυαίας οἰκονομίας.» Εἰς τὰς Ἀθήνας δὲν ὑπῆρχε μὲν τόσος στενὸς περιορισμὸς, ἀλλ' ἡ αὐτὴ ἐκείνη αἰδῶς ἐκράτει τοὺς νέους εἰς τὴν οἰκίαν. Ὡς πρὸς τὴν περὶ τὰ πολιτικὰ ἀδιαφορίαν τῶν νέων, τοῦλάχιστον τῶν πλειοτέρων, ἀξίον λόγου εἶναι ἡ περὶ τοῦ Λυσία (2) εἰδήσις: «φαίνομαι οὖν τριτχιδικέτης ὢν, ὅτε ὁ πατὴρ ὑπὸ τῶν τριάκοντα ἀπέθνησκε, ταύτην δὲ ἔχων τὴν ἡλικίαν οὐτ' εἰ ἔστιν ὀλιγαρχία ἐπιστάμην κτλ.» Μὲ ταύτην τὴν εἰδήσιν δυνάμεθα νὰ συνδέσωμεν καὶ ὅσα ὁ Αἰσχίνης εἰς τὸν κατὰ Τιμάρχου λόγον λέγει: «Τὸτ' ἔβρασιαι τοῖς παισὶ καὶ τοῖς μεираκίαις τοὺς ἑαυτῶν οἰκείους, ὅπως τὸ πρᾶγμα κέκριται, πρόχειρον· τί οὖν λέξετε οἱ τῆς ψήφου νυνὶ γεγονότες κύριοι, ὅταν οἱ ὑνέτεροι παῖδες ὑμᾶς ἔρωσιν, εἰ κατεδικάσατε, εἰ ἀπεψίφισασθε;» Ἐπειδὴ πρῶτον μὲν ἡ δίκη τοῦ Τιμάρχου ἐνδιέφερε τοὺς παῖδας, ἔπειτα μὲ ταῦτα δὲν ἐννοεῖ ὁ ῥήτωρ, εἰμὴ τὴν παιδικὴν περιέργειαν, καὶ τελευταῖον, βεβαίως ἐπὶ τῶν χρόνων τοῦ Αἰσχίνου ἀλλέως συνέβαινεν ἡ εἰς τοὺς ἀρχαιοτέρους καιροὺς καὶ τῶνόντι πολλοὶ νεώτεροι ἦσαν παρόντες εἰς ταύτην τὴν δίκην (3). Περὶ τῶν ἀξιωματῶν ἐκείνων ἤθῶν τῶν ἀρχαιοτέρων χρόνων λέγει ὁ Ἰσοκράτης (4): «οὕτω δ' ἔβρουγον τὴν ἀγορὰν, ὥστε εἰ καὶ ποτε διελθεῖν ἀναγκασθίεν, μετὰ πολλῆς αἰδοῦς καὶ σωφροσύνης ἐφαίνοντο τοῦτο ποιοῦτες.» καὶ ὁ Ἰσαῖος (5): «καὶ τότε μὲν οὕτως ὑπ' αὐτοῦ (τοῦ πατρὸς) σωφρόνως ἐπαιδευόμεθα, ὥστ' οὐδὲ ἀκροασόμενοι οὐδέποτε ἤλθομεν ἐπὶ δικαστήριον.» οὕτως ἀναφέρει καὶ ὁ Ξενοφῶν (6) τὸν Εὐθύδημον ὡς διὰ νεότητα οὐπω εἰς τὴν ἀγορὰν εἰσιόντα. Ἰδίως δὲ ἐπὶ τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου ἦσαν μεταβεβλημένα πλέον τὰ ἤθη· ἐκ τούτου ἐξηγοῦνται καὶ τὰ παράπονα τοῦ Ἀνδοκίδου (7): αἰτιγάρτοι τῶν νέων αἱ διατριβαὶ οὐκ ἐν τοῖς γυμνασίοις, ἀλλ' ἐν τοῖς δικαστηρίοις εἰσίν.» Τὴν μεταβολὴν ταύτην κυρίως ἐλέγχει πικρῶς ὁ Ἀριστοφάνης, παραδῶλλον τὰ ἀγοαιότερα ἤθη μὲ τὰ νεώτερα. Οὕτως ἐν Νεφέλαις (στ. 960. κ. ε.) λέγει ὁ Δίκαιος λόγος:

Λέξω τοίνυν τὴν ἀρχαίαν παιδείαν, ὡς διέκειτο
ὅτ' ἐγὼ τὰ δίκαια λέγων ἤθου, καὶ σωφροσύνην νε-
νόμιστο,
πρῶτον μὲν εἶδει παῖδες φωνὴν γρύξεντος μηδὲν ἀκούσαι

εἶτα βαδίζειν ἐν ταῖσιν ὁδοῖς εὐτάκτως ἐς κηθαριστοῦ
τοὺς κωμήτας γυμνοὺς ἀθρούους, καὶ κριμνώδη κατα-
νίφοι.

Κατωτέρω δὲ ἐκφέρεται κωμικῶς (981).

Οὐδ' ἂν ἐλέσθαι δαιτυνῶντ' ἐξῆν κεφάλαιον τῆς ῥαφα-
νίδος,
οὐδ' ἂν ἀνηθον τῶν πρεσβυτέρων ἀρπάξαι, οὐδὲ σέ-
λινον,
οὐδ' ὀψοφαγεῖν, οὐδὲ κηλίζεσθαι, οὐδ' ἴσχειν τὸ πόδ' ἐ-
ναλλάξ.

Ἐπειτα ὀνειδίζεται ὁ Ἄδικος λόγος (987).

Σὺ δὲ τοὺς νῦν εὐθύς ἐν ἱματίοις προδιδάσκεις ἐντε-
τυλίχθαι.

Καὶ τέλος ἔπεται ἡ πρὸς τὸν Φειδιππίδην παραί-
νεσις (990).

Πρὸς ταῦτ' ὦ μεράκιον, θαρρῶν ἐμὲ τὸν κρεῖττονα
λίγον αἰροῦ,
κάπιστήσῃ μίσειν ἀγορὰν καὶ βλαυνείων ἀπέχεσθαι
καὶ τοῖς ἀσχροῖς ἀισχύεσθαι, κἂν σκώπη τίς σε,
φλέγεσθαι,
καὶ τῶν θάκων τίς πρεσβυτέροις ὑπανίστασθαι προσι-
οῦσι κ. τ. λ.

Ἐπὶ τέλος ἐνταῦθα ἀρμυρίζει νὰ τεθῆ καὶ ἡ ὥραία ἐ-
κείνη εἰκὼν, τὴν ὁποῖαν διαγράφει ὁ Λουκιανὸς, ἡ
ὅστις δὴ ποτε καὶ ἂν ᾔνοι ὁ συγγραφεὺς τῶν Ἑρώτων,
περὶ τοῦ σώφρονος καθημερινοῦ βίου χρηστοχέτους τι-
νος παιδός. Ὁρθίος, λέγει (1), «ἀναστὰς ἐκ τῆς ἀζυγοῦ
καίτης τὸν ἐπὶ τῶν ὀμμάτων ἐτι λοιπὸν ὕπνον ἀπονι-
ψάμενος ὑδατι λιτῶ (2), καὶ χιτωνίσκῳ καὶ χλανίδα
ταῖς ἐπιμαίαις περόναις συβράψας, ἀπὸ τῆς πατρώας
ἐστίας ἐξέρχεται κάτω κεκυφώς, καὶ μηδένα τῶν ἀ-
παντώντων ἐξ ἐναντίου προσβλέπων· ἀκόλουθοι δὲ
καὶ παιδαγωγοὶ, χορὸς αὐτῷ κόσμιος, ἔπονται τὰ σε-
μνά τῆς ἀρετῆς ἐν χερσὶν ὄργανα κροτούντες, οὐ πρι-
στοῦ κτενός· ἐντομὰς κόμην καταψήχειν δυναμένος,
οὐδ' ἔσοπτρα τῶν ἀντιμῶρων χαρακτήριον ἀγράφους
εἰκόνας» (ταῦτα πάντα ἐκφέρονται κατ' ἀντίθεσιν τοῦ
γυναικείου φύλου), ἀλλ' ἡ πολύπτυχοι δέλτοι κατόπιν
ἀκολουθοῦσιν, ἡ παλαιῶν ἔργων ἀρετὰς φυλάττουσαι
βιβλοὶ· κἂν εἰς Μουσικοῦ δεοὶ φοιτῆν, εὐμελῆς λύρα.»
Ἀλλὰ βεβαίως ἡ εἰκὼν αὕτη δὲν ἀρμυρίζει εἰς μέγ-
 μέρος τῶν νέων καὶ κατὰ τοὺς ἀρχαιοτέρους χρόνους,
καὶ, παραλειπομένων ὅλων τῶν ἄλλων συνεργουστῶν
αἰτιῶν, δὲν πρέπει ν' ἀμφισβᾶλλωμεν, ὅτι ἐν παράδειγ-
μα, ὁποῖον τὸ τοῦ Ἀλκιβιάδου, ὅστις ἤδη παῖς ὢν ἀ-
χαλίνωτον καὶ ἀκόλαστον βίον διήγεν, ἔπρεπε νὰ
ἔχη τὴν ὀλεθριωτάτην ἐπιφρόν ἐπὶ τῆς ἀπτικῆς νεο-
λαίας· ἄλλως τε εἶχον καὶ αἱ Ἀθηναὶ ἀναμφισβόλως
πολυαριθμὸν πλῆθος κακῶς ἀνατετραμμένων παιδίων
(*gamin*), τὰ ὁποῖα ἦσαν πρόθυμα κατὰ διαταγὴν
ἄλλων παντοῖα κακουργήματα νὰ πράξωσιν. Τοιοῦ-
του εἴλους παράδειγμα ἀπαντῶμεν παρὰ Δημοσθένει (3):
«πρὸς δὲ τούτοις μεθ' ἡμέραν παιδάριον ἀστὸν
εἰσπέμψαντες, διὰ τὸ γειτονές τε εἶναι καὶ ὄμορον
τὸ χωρίον, ἐκέλευον τὴν ῥοδωνίαν βλασπίνουσαν ἐκ-
τίλλειν.»

(1) Ἑρώτ. 44.

(2) Παράδειγμα Προπ. III. 10, 13.

(3) κ. Νικοστρ.

(1) Λυκ. 25. (2) κ. Θεομνήστ.

(3) παράδειγμα τὸ ὄμοιον χωρίον τοῦ Δημοσθένους
εἰς τὸν κ. Νεαίρ. λόγον.

(4) Ἀρειοπαγ. 18. (5) π. Κλειονόμ. κλ. 2.

(6) Ἀπομν. IV, 2. 1.

(7) κ. Ἀλκιβ.

Ἀπὸ τοῦ 16 ἔτους ἤρχιζεν εἰς τὰς Ἀθῆνας διαιτῆς ἐποχῇ, καθ' ἣν ὁ νέος ἰδίως ἐπιμελεῖτο τὰς σωματικὰς εἰς τὰ γυμνάσια· αὕτη εἶναι ἡ ἐποχῇ, καθ' ἣν ὁ Δουκιανὸς ὀνομάζεται *πρόσηβος*· ἡ συνήθης δ' ἐκφορὰς διὰ ταύτην τὴν ἐποχῇ εἶναι τὸ, *ἐπὶ διατῆς ἡβῆσαι*. Ὁ δὲ περὶ τῶν ἐκ τούτου προκυπτουσῶν νομίμων σχέσεων, καὶ τῶν ἐθίμων λόγος δὲν ἀνήκει ἐν ταῦθα. Μετὰ παρέλευσιν τῶν δύο τούτων ἐτῶν κατετάσσεται ὁ νέος μεταξὺ τῶν ἐφήβων, καὶ ἤδη, ἀφοῦ ὑπερτεροῦσε τὴν πόλιν ὡς *περίπολος* μέχρι τοῦ εἰκοστού ἔτους, μετεβαίνει διὰ μιᾶς εἰς ἐλευθερώτερον βίον, καθ' ὃν ἠδύνατο νὰ ἐκλέξῃ, τοῦλάχιστον ὁ εἰς ὑψηλότεραν τάξιν ἀνήκων, οἰονδῆποτε ἐπιτήδευμα κατὰ τὴν φυσικὴν του κλίσιν. Οἱ πτωχότεροι φυσικᾶ ἐφρόντιζον νὰ πορίζονται τὰ πρὸς τὸ ζῆν ἀναγκαῖα· ἀλλὰ καὶ εὐκατάστατοι πατέρες ἐφρόντιζον ἐνίοτεν ἢ προσδιορίσωσιν εἰς τοὺς υἱούς των τὸ μελλόν ἐπάγγελμα των, ὅπερ ἄριστα ελέγχουσιν οἱ κωμικοί. Οἱ πλείστοι δὲ τῶν πλουσίων παρεδίδοντο εἰς τερπνάς ἐνασχολήσεις, οἷον εἰς κυνήγιον, εἰς ἵππικὴν, καὶ εἰς συναναστροφὴν ἑταιριῶν, ἢ ἐμαθῆτευσον εἰς τοὺς φιλοσόφους. Ταῦτα σαφέστατα ἐκφραζονται παρὰ Τερεντίω (1), παρὰθαλε Ξενοφῶντα ἐν τοῖς Ἀπομνημονεύμασιν (2)· «ὡςπερ ἄλλος τις ἢ ἵππῳ ἀγαθῷ, ἢ κυνὶ ἢ ὄρνιθι ἡδέεται»· Ἐπειδὴ εἰς τὰ ἀνωτέρω εἰρημένα τῆς κλίσεως ἐπιτηδεύματα ὑπήγετο καὶ ἡ πολλακίς εἰς δεινότατον πάθος καταπτώσα εὐχαρίστησις εἰς τὰς ἀλεκτρονομαχίας καὶ ὀρτυγοκοπίας, καὶ ταῦτα τὰ ζῶα ἐτρέφοντο παρὰ τοῖς Ἀθηναίοις μὲ τὴν μεγαλύτεραν ἐπιμέλειαν καὶ φροντίδα.

Τοιαύτης ἐλευθερίας, ἀλλ' ὡς πρὸς τοὺς καθ' ἕκαστα ἀνθρώπους πολλακίς καὶ ἐπιζημίους ἐνασχολήσεις ἢ πολιτεία οὐ μόνον εὐχάριστος τὰς εἶδεπεν, ἀλλὰ μάλιστα καὶ παρεκίνησε πρὸς αὐτάς τοὺς πλουσίους ὁ Ἄρειος Πάγος ἐπίσης, καθὼς καὶ τοὺς ἀργούς πτωχοὺς προέτρειπεν εἰς ἐργασίαν. Οὕτω λέγει ὁ Ἰσοκράτης (3)· «τοὺς δὲ βίον ἱκανὸν κακτημένους περὶ τὴν ἵππικὴν καὶ τὰ γυμνάσια, καὶ κυνηγείας, καὶ τὴν φιλοσοφίαν ἠνάγκασαν διατρίβειν.» Τοῦτο ἔκαμνον, οὐ μόνον διὰ νὰ παρέχωσιν εἰς τὸ ἀνίσυχον πνεῦμα τῶν νέων ἀκίνδυνον τάξιν, ἀλλὰ καὶ διότι αὐταὶ αἱ σπουδαὶ ὀδηγοῦσαι τοὺς νέους εἰς τὴν νίκην κατὰ τοὺς Ὀλυμπιακοὺς καὶ τοὺς λοιποὺς ἀγῶνας ἦσαν εἰς τὴν πολιτικὴν πηγὴν εὐλείας καὶ δοξῆς, καθὼς ὁ αὐτὸς Ἰσοκράτης (4) λέγει· «τὰς πόλεις ὀνομαστάς γιγνομένας τῶν νικούντων» καὶ ὁ Δυσίας (5)· «αὐτίκα ὅτε ἵππευσεν, οὐ μόνον ἵππους ἐκτήσατο λαμπροὺς, ἀλλὰ καὶ ἀθλητὰς ἐνίκησεν Ἴσθμοῖ καὶ Νεμέξ, ὥστε τὴν πόλιν κηρυχθῆναι καὶ αὐτὸν στεφανωθῆναι.» — Οὕτω λοιπὸν αἱ τοιαῦται ἐνασχολήσεις ἐφαίνοντο ὡς αἱ καταλληλότεραι διὰ τὸν ἐλευθερίως πεπαιδευμένον, ὅστις καθὼς βλέπομεν εἰς τὰ ἀπομνημονεύματα τοῦ

(1) Andr. I, 1, 24.

(2) I, 6, 14.

(3) Ἀρειοπαγ. 17.

(4) π. Ζεύγ. 14.

(5) Ἐπερ τῶν Ἀριστοφ. χρημ.

Ξενοφῶντος (1)· δυσκόλως ἤθελεν ἐκλέξει ἰδιαιτέρον τινα χρηματιστικὸν βίον.

Ἐν Σπάρτῃ, ἥτις πάσαν ἀτομικὴν τάξιν καὶ κλίσιν παραβλέπουσα παντάπασι, μόνον διὰ τὴν πολιτείαν καὶ κατὰ ἓνα τρόπον ἀνέτρεφε τὴν νεολαίαν, βεβαίως δὲν ὑπῆρχον τοιαῦτα εὐθυμότερα παίγνια τῆς κλίσεως. Ἀληθινὰ καὶ ἐκεῖ ἅμα ἐφάνη ὁ νέος τὸ 18 ἔτος τῆς ἡλικίας ἐξέρχεται ἀπὸ τὴν τάξιν τῶν παιδῶν, ἀλλὰ τὸ ὄνομα ἤδη, τὸ ὁποῖον ἐπιτίθετο εἰς αὐτὸν, χαρακτηρίζει τὸν εἰς δημόσιον βίον προπορισμὸν του. Ἐπειδὴ παρὰ Πλουτάρχῳ (2) λέγεται· «Εἰρηνὰς δὲ καλοῦσι τοὺς ἔτος ἤδη δευτέρου ἐκ παιδῶν γεγονότας μελλεῖρηνὰς δὲ τῶν παιδῶν τοὺς προσβυτάτους. Οὗτος οὖν ὁ Εἰρηνὴν εἰκοσὶν ἔτη γεγονώς ἀργαίτε τῶν ὑποτεταγμένων ἐν ταῖς μάχαις, καὶ κατ' οἶκον ὑπερέταίς γράται πρὸς τὸ δεῖπνον.» Τοῦτέστι τὸ ὄνομα *εἰρην* σημαίνει κυρίως *ἀργοντα* (3).

Ἐκ τῆς νεωτέρας τῆν Ἑλληνικὴν Παιδαγωγικὴν ἀφορώσης φιλολογίας ὑπάρχει, ἐκτὸς ἄλλων τινῶν, τὸ οὐσιαστικὸν σύγγραμμα τοῦ Φρειδερίκου Κραμμέρου «Geschichte der Erziehung und des Unterrichts im Alterthume. 2 Bde. Elberf. 1832: 38.

(Ἐκ τοῦ Γερμανικοῦ)

Γαβριήλ Σοφοκλῆς.

ΔΙΑΣΩΣΙΣ ΠΛΟΙΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ,

—o—

Οἱ ἀναγνώσται τῆς Πανδώρας γνωρίζουσιν ἤδη ἀπὸ τοῦ ΞΕ. φυλλαδίου αὐτῆς, τὴν λάβραν θύελλαν ἣτις ἐνασχῆψασα τὴν 14 Ὀκτωβρίου τοῦ παρελθόντος ἔτους ἐπὶ τὴν Ἀττικὴν, κατέβαλεν ἀσεβῶς εἰς ἕδαφος καὶ αὐτὴν τὴν προαιωνίαν στήλην τοῦ Ὀλυμπείου. Παρὰ τὴν ἀνεπανόρθωτον ἐκείνην ζημίαν ἐπέφερε καὶ ἄλλας δεινοτάτας εἰς τε τοὺς ἀγροὺς καὶ τὰς οἰκίας τῶν κατοίκων τῆς Ἀττικῆς, καὶ πρὸ πάντων εἰς τὰ ἐν τῇ λιμένι καὶ παρὰ τὸν λιμένα Πειραιῶς πλοῖα. Ἀνέτρεψε, συνέτριψε καὶ κατεπόντισε καὶ νῆας, καὶ λέμβους, καὶ φορτία, καὶ οἰκογενεῖας ὀλοκλήρους ἐστέρησεν οὕτω καὶ αὐτοῦ τοῦ ἐπιουσίου.

Κατὰ τὴν ἀξιοδράκτου τρωῶντι ἐκείνην περίστασιν, οἱ ἐν Πειραιεῖ συνεισέφερον προθύμως ἕκαστος τὸν ἴδιον ὀβολὸν ὑπὲρ τῶν παθόντων· μεταξὺ δὲ αὐτῶν διεκρίθη, διὰ τε τῆς φιλαν-

(1) II, 7, 4.

(2) Λυκ. 17.

(3) Ἴδτε Μυλλέρου Δωρεῖς II, σ. 301, καὶ 299.